

Ante Tentor

Na udaru bure

Ante Tentor: Na udaru bure

Kraj zatona tiha savio se gradić
Dobom ti je starac, a izgledom mladić
Grudi širi k moru, zaleđe mu brdo,
Hrvatskih kopača to je gnijezdo tvrdo.

U kuću uđi
Pobratimu tvomu što nas vidjet želi
Pa da nam se duša s njime razveseli.
Zdravo, kućo bijela! Pre neg uđoh u te
U duhu te gledah nebrojeno puta,
Divljah se poštenju, plemenitu radu,
Vjernosti starinskoj, hrvatskome skladu.

Tu su danju, noću otvorena vrata,
Tu ni po imenu ne poznaju tata.

Hugo Badalić: Na Adriji

I.

Požudno tražim sižeje kojekuda, a one iz blizine, pred nosom ne vidim, i vjerujte da nije pokojnog Badalića, tog pjesnika iz punanih grudi, izbjegla bi mi bila ova istinita crtica, koja se skorom rodila u mojoj rođenoj kući. Teško je o svome jadu govoriti, a još teže svoju ranu otkrivati, ali moramo već jednom biti iskreni, i sa suhom istinom napolje. — Mila majko, moli se u raj u za sve koji su te prekomjerno ljubili — ili reći ću ti sa Toma-zeom: »Duh je tvoj, majko, koji meni govori s visine nebeske, i veli mi: s tobom sam vaz-da i posvuda«.

Moja pokojna majka, znana u Javorgradu, tako narodna pjesma zove grad Cres, ostavila nas svu svoju djecu mekodušne, samilosne na svako zlo. Ne bijaše majka samo nama rođenoj si djeci, već i svakomu koji je stupio preko kućne stepenice. Sve je opčarala svo-jom dobrotom, svima je smagala štošta iz punoga srca, svi bijahu njezini bez razlike roda i krvi, kao da je sve u srcu rodila. Ali je time i mlitavila duh, slabila mišice i pripravljala svijetu ljenčine. Žrtva, da tako rečem, njene dobrote bijaše Dumić Ivošić.

Došo je gol i bos k nama u desetoj godini života iz dalekog sela Dragožetići od majke pogrde i obijesnog oca koji je u moru zaglavio. Kržljav i slabašan, kao da ga je bura zgu-rila, poravnao si je domala rebra, ustobočio se prkosito i doskora bećario gradskim uli-cama, kao da je u gradu rođen. Bijaše čoban, ali čoban na svoju ruku. Ljenčario pod mas-linom, a uz to mu nije uzmanjkalo niti prkosa; sve je samo za inat radio, sa svima napra-sit i napržica, tako da je svakom u kući dodijao, samo ne mojoj majci koja ga pred svima branila.

Moj otac bijaše pravi »kopač«, prostodušan, dobričina; radio od zraka do mraka na polju, mnogu noć probdio na moru loveći ribe, a ostalu brigu naprtio majci na leđa. Otkada se sestre poudale, a ja otišao iz zavičaja, rekao bi snuždeno majci:

— Eto ti se svi pogospodili, a ja i ti, stara, ostali ko odsječeni panj; nema tko u goru, opu-stjet će sve... Sve što imademo, eno je taj beskućnik!

Taj beskućnik, koji bijaše gazda u kući, bijaše baš Dumić Ivošić, koji je vedrio i oblačio u kući i nas rođenu djecu krivim okom gledao kad bi rijetko kada kući dolazili.

Ciča je zima, vjetar duva, krše se masline kao da će sve iz korijena izvaliti, bura probila kroz sve pukotine, studen trese tijelom. Kućna čeljad zaokupila se na ognjištu, a čoban Ivošić žalobno gleda i na ugarčić koji varnice siplje, jer mu se ne da po silnom vjetru ni do dvora po drva, kamoli napolje po suhe panjeve presahnule masline.

Kasna je jesen; još sva maslina nepobrana leži, gnjije i suši se na polju, nema radnih sila, sve pobjeglo u Ameriku. To boli moju majku koja se glasno tuži, a i previše je nekako zabrinulo starca oca, koji ništa ne kaže, ali sve ga na srcu peče.

Uvečer zaori jače vijor bure, rušio se niz brdo strmoglavo, ravno na kuću koja se iz teme-lja tresla. Baš u samu mrklicu pomoli se na vrata kuhinje Ruža Ivančić, nazva nam Boga; niti što drugo veli, nit govori, već sjeda k ognju i pruža smrzle ruke pram vatri. Ivošić ceri svoje bijele zdrave zube, u srcu sa veseli da se jedna djevojka dobro navjetrila i kese-ći se probije muk:

— Neradinko, poželjna si bijelog kruha, bojiš se da ti žuljevi ne nabreknu u Dragožeti-ćima?

To je ubolo i moju majku, koja inače prepuštala svaku nepodopštinu Dumiću, ubolo je do živoga, ta znalo se da ona nije kadra da otjera od kućnog praga ni pseto, a Ruža joj došla kao pozvana. Gurne Ivoševića da se udalji od Ruže. Približi se k Ruži, pogladi joj kosu i kaza joj:

— Ružo, dušo, ostavi tog vjetrogonju, sjedni bliže, sva si smrzla, uzet ćeš s nama štogod topla.

Ruži se srce uzdrvalo u izrešetanim prsima. Kao da joj se gora odvalila pogleda zahvalno gospodaricu, a živa rumen obli njeno omodrjelo studeno lice. Hodala je puna četiri sata po buri, po rudini, po prljušama i krčevini i došla u grad da traži zaslužbe. Obitelj Ivančić bila nam od starine dobro znana. Moj otac bijaše dobar prijatelj Ružinom ocu, koji mu više puta pomagao za plaću i na dio u ribarenju.

Dumić nažimajući si lice drži se svoga kutića za ognjištem kao plijesan vlage, očito zasramljen od gospodarice, pa mu bijaše i žao da je onako primio svoju suseljanku. Ruža bijaše jedra djevojka kao klas, smilila nam se svima i sviđala, jer je došla k nama u najbolji čas.

Ruža sjedi mirno, plaho, zabrinuto; sveder pruža k vatri ruke i otkriva debele, gojne laktove. Bijaše tek omala djevojka, tanka, rumena u licu. Plave kovrčaste kose spuštale joj se niz maleno čelo, a na glavi joj lepršao crveno-modri rubac na križulje. Put joj bijaše bijela, mlječna, zaraštena s tananim vlaknastim prhutima; oči modre, velike i uduble, plamsale su nekom blagošću bez mane, a žive vjeđe treperile nekom dragošću koja odavaše stid, smjernost i prostodušje. Vjetar je udarao uvijek silno; ista piska, isti drugi zavijajući cik, kao da je krik jada i umora.

— Ti si, Ružo, došla na masline — oslovi je moj otac.

— Ako vam je do volje, gospodaru — odgovori drhtavim glasom Ruža i nastavi: — Ostala bih kod vas rado, drugamo nikamo neću, tako mi je i majka rekla, pa i sama ne bih išla. Kuda da lutam po gradu? Ako vam nije drago, vratit ću se kući u Dragožetiće.

— Da, baš opet u Dragožetiće — odvrati joj moja majka. — Ostat ćeš kod nas. Baš te trebamo.

— Kao ozebli sunca! — umiješa se gotovo porugljivo Dumić, koji se radovao svakoj neprilici što bi nastala u kući.

— Da, Ružo, ostani ti tu — nastavi moj otac — s malim se živi, s ničim se umire. Dat ću ti stan, hranu pri stolu, pri stolu velim, sa mnom, ne kao gospoda, u konobi s psetom, i staru cvanciku na dan...

— Dat ćete to sve mojoj majci — odgovori zadovoljno Ruža i pogleda nas sve okolo. — Što ćete — nastavi — puna nas je kuća, još četvero djece, jedno drugom do uha, svi pitaju kruha, a ja kao najstarija došla sam u grad da im žito priskrbim do Božića.

Ivošić je nije više gledao preko volje; on se brzo prilagodio i gotovo da je žalio svoju novu družicu, dapače već iste večeri šalio se s Ružom po svoju, bečarsku.

Ruža osta dobar dio zime u gradu. Brala je marljivo masline. Grbi se i vuče po zemlji, pribire zrno za zrnem iz pukotina gromače, iz šupljega panja masline i daleko po ogradi, svuda kuda vjetar odneso i najsitniju jagodicu, po glibu, po smrzloj zemlji. Ništa ne ostavlja za sobom, nitko ne treba da joj stope slijedi, a moj otac to sve s nasladom gleda, jer misli da ona to radi za inat prevrtljivom ljenčini Dumiću koji svojim sokolovim okom ne može da nađe ni zrna koje bi bila ostavila Ruža. Ali i Dumić se nekako preko noći preobrazio, omekšao, poozbiljio. Ne bijaše više prkosit i oporan, nije više bečario i inatio se s Ružom, već gledao u Ružu s nekim udivljenjem i gotovo sa strahopočitanjem. Nije joj zapovijedao, već slijedio svaki njezin mig i kret. Svi se u kući snebivali toj promjeni, jer

se Ivošić nije klatario po gradu uvečer već se pažljivo držao zapećka, naherio bolje svoju mornarsku kapu, pazio na sve sitnice svoga odijela i pomno redao nabore svoje šarene košulje. Najdosadniji bivaše u kući po kišnom vremenu; vrebao bi na mračno nebo i netom bi se raskidala mrka krpetina oblaka, a sunce probilo svojom trakom, veselo bi poskočio k Ruži:

— Hajdemo po masline, da napunimo vreću!

Bio je jedino onda sretan kad se nalazio s Ružom nasamu. Svima nam je bilo jasno da mu je lijepa gorštakinja zavrtila mozgom i da ga kao čarobna neka sila vukla k sebi. Dumić mučaljiv, zabrinut, rastresen, najednom se, kako mi sam otac reče, »na smrtno ime« zaljubio u Ružu.

Sunce je bilo dobrano odskočilo k zapadu. Dumić, kao što je on to najbolje znao, riješio se ostale družbe što je pobirala masline i ostao sam u ubavoj dražici, zvanoj Nedomišlju, s Ružom. Poslao birače po barčicu i naložio da tek pri zapadu sunca dođu k njemu. Popeo se kao vjeverica na krošnatu plaminku (vrst masline), pa čupa marljivo zrna i siplje u prostirku. Ruža hvata kitu za kitom, guli tuste crne jagode maslina, koje joj padaju kao krupna kiša. Ona mi na šta ne misli, pa i što da razmišlja? Došla je tašta srca u grad; mlada je, zdrava je, posao joj ide od ruke, pa je posao lagan. Udomila se, kako je sama htjela, i radi da nejačadi priskrbi kruha.

Ipak, čuti neki snuždeni nemir, kao da je srh pod kožom hvata, kad ostane sama s Ivošićem, koji uvijek u nju pilji s nekim ukočenim pogledom. Ivošić sa stabla kroz suro-zelenu granje zuri u Ružu kao u kakvu svetinju. Ona ga niti ne gleda, a u njemu gori peče kao nikad prije neka žeravica i odsijeva mu plamenom u rumenom licu. Poželi žarko, strastveno, da živo stisne Ružu na svoje grudi i tako kolebajući nestašno na debeloj grani masline, odčehnu, ne zna da li hotimice, grančicu, koja padne niz samo lice Ružino i osta joj na krilu. Trgne se Ruža i pogleda čudnim okom Ivošića.

— Ružo, ti me ipak gledaš — reče joj dirljivo i smeteno Ivošić i spusti se s masline do same Ruže, primi je za ruku i držeći je čvrsto, drhtavo nastavi: — Ne znaš li da te želim kao duša raja, da te ljubim ko zraku žarkog sunca, koja mi je oči otvorila... sve si mi što imam na svijetu!

Ruža porumenje, ote si ruku i povuče se prema deblu masline, kao da sakriva rumena lica, pa nezgrapno rastreseno upola glasa odgovori:

— Prođi se, Dumiću, jalova posla! Ja sam sirota djevojka, ti si bogac, nemamo na svijetu no božje nebo koje nas krije i prazne dlanove.

Ivošić pogleda tajinstveno Ružu. Žile modrice nabreknule mu na sljepoočnicama. Gleda je onako visoku, tankovitu, njene garave velike oči, medena usta i gojne rumene obraze: svijest mu se prevrne, primi je opet za debeli lakat, na kojem mišice bijahu napete kao drenovače, usne mu drhturile, oči skakutale kao da će iskočiti. Sve odavaše u njemu neku nezasiťnu, živu želju da se objesi o onaj bijeli vrat koji svojom svježinom probuđivaše u njemu bujicu najslađih želja.

Ruža oćutjela prvi put u životu neku trzavicu, pobunu, nemir, koji je ipak godio njenom bezazlenom srcu. Slušala je one medene riječi koje su ulazile ravno k srcu, a ono jače kucalo, kao da će iskočiti iz prsiju. Nije se više otimala, ćutila se blaženom. Prohtjelo joj se da dalje sluša tu slatku melodiju i nehotice približi lakat k svojoj grudi koja se nadimala sve jače kao odjek strastvena srca.

— Ružo — nastavi Ivošić i približi se gotovo k Ružinu uhu. — Jesi li vidjela u velikoj ogradi u Dragožetićima kako u ljetu lelija zlatokoso klasje i kako u onom valovlju nikne po koji crveni paprat, koji ti oko dirne, rani. Eto, ti si onaj živi rumeni paprat, koji si okr-

varila moje oko. Ja neću, ne mogu da mirujem dok ne uberem taj cvijet. Bez tebe, Ružo, nikamo. Moraš biti moja!

— Ali, kako ćemo u svijet sirote? — upita sujetno Ruža.

— Kako? Živjet ćemo u svojem siromaštvu. Radit ćemo i živjet ćemo kao i svi ostali. Mladi smo, zdravi smo, a šareni taj svijet toliko toga pruža! Samo ako me ti voliš?

Ivošić je ulovi i za drugi lakat i utisne joj vrućim usnama žarki cjelov. Ruža dočeka cjelov svojim usnama, kao da ga pije, i zaklopi blaženo oči.

Dugo su ostali zagrljeni; njihova je živa želja bila da ta sreća, taj život traje dugo, neizmjereno dugo...

Trudno sunce zahađalo u dolinu Raše i sipalo zadnje pramove u glatku i mirnu plohu Kvarnera. Tmurno zelenilo maslina treperilo u večernjem povjetarcu nad ljubljenim parom, kao da i ono pjeva pjesam ljubavi, pjesan života. Zlatna ploha širokoga mora lelijala se u svom veličanstvu, kao da pruža prostirku umirućem suncu, koje se sa slabijim narančastim pramovima gubilo. Gubilo se lagano izdišući, kao glazba kad umire: piano, pianissimo. Učka se majka prkosno dizala i hvatala magluštine što su u tananim oblacima igrale kolo nad plješivom njenom glavom. Barčica se pomolila iza rta i sklizala po plohi požudno, kao da hiti da primi u svoje krilo ljubljene mladence što se ubrzo prenuše i pokupiše svoje stvari i ne progovoriv više ni riječi, uljezoše u barčicu uživajući u živoj uspomeni najljepšega dana života!

II.

Već o mesojeđu slavili svoj pir Ruža i Ivošić, a veselila se toj sreći uvelike i moja majka, koja ih obilato nadarila i poslala mog starijeg brata za debelog kuma u Dragožetiće. Ivošić i Ruža smjestili se u malenoj kućerici koju bijaše baštinió Dumić od svojih roditelja uz nešto zemljišta, sve gruh i kamen i nešto kraških ponikvica koje su iz nužde služile kao oranice. Ivošić bijaše malo ili ništa prištedio služeći u gradu, pa i ono malo sitniša izglođao je pir, tako da se domala pomoli tim sretnikom bijeda i nevolja. Ali prava njihova žilava mladenačka ljubav lako je pregarala prve nestašice, tako da nijesu zapravo osjetili ni glada, milujući se i dragajući. Mlad želudac mnogo toga prokuha. Bilo je do jeseni polje zeleno i hranilo je sve nešteditice. Ruža pak bijaše vikla tome životu od mladih nogu i nije ni ćutjela oskudice.

U kasnoj jeseni sjekla se šuma nekog creskog vlastelina, a sjek uzeo u zakup Mikiša (Nikola) Hrelja, ljudeskara od oka, u najboljoj snazi života, čovjek koji, kako kazivahu, bijaše prebrodio pola svijeta, govorio više jezika i znao dobro engleski. Bijaše zanatom mornar, ali laćao se svakoga unosnog posla na prečac, dobar mešetar u pomorskim stvarima i poznat kao najbolji kažiput — pilot. Čim bi se pojavio na rtu bud parobrod bud jedrenjača s tuđom zastavom, skočio bi on u čamac, išao u susret, proturio bi brod kroz Vela Vrata u maleni Kvarner i uvijek sretno po svakom vremenu uljezo u riječku luku, a pri tom zaslužio po gdjejoju šterlinku. Povrh toga je uvijek nalazio nuzgrednoga posla. Mikiša — tako ga svi zovu — bio je poznati kriomčar. Iznosio bi on kriomice svilu, duhan, žestu, nekada i kavu, naočigled finance, ali uvijek sretno, prepredeno, tako da mu u tome bijaše teško naći premca, jer je zametnuo svoje tragove kao zec ispred kurjaka i zaludu ga tražili po moru i na kraju. Bio je ipak samoživ, malo se družio s gospodom i tražio čovjeka samo kad mu bijaše od potrebe. Nije slovio kao bogat čovjek, ali znalo se da ne oskudijeva i da živi prilično dobro te da mu ne ponestane nikad novaca. Bio je neženja, to jest nije

se znalo da li je oženjen, jer lajave jezičine izblebetaše da je oženjen, ali da je ostavio ženu negdje u svijetu, a on da se sam kući povratio. Svakako je ljubio lijepe žene i slovio po selima kao ženskar. U svijetu se priučio nekoj otvorenoj istini, koju bi svakome u brk izlanuo, ma baš i znao da peče i žeže, pa poradi toga bijaše obljubljen od svih suseljana. Nekoji sebičnjaci, a osobito kamatnici, bojali se Mikiše kao ljute guje.

Mladencima u jeseni nije preostalo drugo no uteći se k Mikiši da im dade radnje. On primi ponudu objeručke i posla Ivošića sjekinom u šumu, a Ružu na žal u luku Porožinu da veže fašine (snopiće drva za gorivo koje brodovi izvoze u Mletke).

Drugačije nije išlo dalje. Trsje izginulo, lozama izgledala sve žile filoksera, žita rađalo tek za nekoliko mjeseci. Ljetna pripeka i sparina prži, a zemlja tvrđne i puca, da je nije moguće ni iskopati ni izorati, tako da sitna kuruza tek do Božića traje. Zelenja nestalo baš kao i vode, a ovce što se slobodno pasu papkom otkrivaju kamenčić, da izjedu travi korijen. Sve izgleda suho, uvelo: ljudi, životinje i ista narav ostaju samo isti i uvijek jednak šiš i goliš. O moru ni spomena, jalovo te jalovo, otkad ćozoti haraju neštedice po Kvarneru kao ždralovi u gustom oblaku. Njihova mreža-migavica ima teška olova i čisti sve na dnu mora, čupa istu mahovinu, tako da ti to more izgleda na dnu pusto, izgledano kao onaj šiš i goliš po kojem bura provaljuje.

Mikiša je njima govorio:

— Ne može se pošten čovjek nahraniti od ove suhe izgledane kore zemlje. I vlastela sama moraju natanko sa šumom, jer odsiječeš li ljetos, moraš čekati osam, devet i deset godina, a ti koji siječeš, odereš toliko opanaka i hlača da ne znaš da li bi se na koncu konca obukao ili nasitio. Nije vam drugo, nego vidjeste li krilatoga orla što se nad našim vrletima nebom šeće? Onako šičar šičariti, kad vam drugi pomoći neće...

I s tim je zamuknuo, da koju krupnu ne izlane, te iza stanke nastavio:

— Vidite i ja šičar šičarim: ne iz prkosa ili inata, već iz puke potrebe. Pa kako da plaćam duhan onako kako drugi žele, kad mi po pravu i zakonu pripada da ja sam duhan sadim i da od njega živim kao u Dalmaciji. Mi smo vam ista zemlja, samo nas prikrapaše Zaučkarom, jer im to ugađalo. Drugima davaju loze, bikove, ceste, željeznice, mreže, barke na paru i plin, a tebi, ako bolje i jače izlaneš — vješala!

Kao što obično, Ivošić je radio lijeno, tromo. Sjekira mu oteščala i on se primio drugoga lagljega posla. Gonio je mazgu natovarenu drvljem na more u luku Porožinu, gdje je Ruža vezala snopiće.

Jesen je kasna. Jugovina valjala po Kvarneru valove kao gore i zavijala hraščem u šumi, fijućuci sumorno. U porožinsku se luku sjatilo sijaset ćozotskih brodova koji nisu mogli ribariti poradi jakoga vjetra. Mikiša se razgovarao s financijskom stražom tik nekadašnjeg manastira, gleda brodove i govori:

— Evo, nema galeba! Odletile nam naše ptice, otjeraše te nedužne životinje naši prijatelji prekomorski. Morali bi loviti tisuću hvata od obale, a oni se eto šeću nekažnjeno po uskim Velim Vratima. Mi stojimo prekrštenih ruku, gladujemo i gledamo kako nas neštedice globe, kako nam pustoše more, i to sve u ime prijateljstva i mira! Onako, ko da ti tkogod reče: poljubi krvniku ruku prije no ti priveže užel!

Stražar mukom muči, on kao »carski čovjek« ne da se tako lako na lijepak kad čuje da se govori o »politici«, premda mu kao Krašovcu — Slovencu iz Krasa — godio taj sud zanešene pameti.

U tren oka okrenu se obojica pram drumu i stanu slušati neku prepirku. Ivošić tjerao mazgu natovarenu drvljem prama moru i kad došao nad Manastirom, čuo iz gustiša šuštanje, da netko obara punano granje i skače preko gudure. Ostavi mazgu i začas pro-

ćuka u šikarje, prorijedi granje i ugleda da Ózot, ribar, držeći goli nož u zubima, hvata crnu jalovku za stražnje noge.

— Stoj! — vikne Ivošić drščućim glasom prama Ózotu.

— Dat ću ti ja »stoj«! — odsiječe Ózot, zakrene po svoju i poskoči prama Dumiću.

Ledeni znoj obli Ivošića, ostavi on Ózota, mazgu, drva i sve, te bjež glavom bez obzira prema Manastiru i nabasa na Mikišu.

— Kud bježiš, kao da ti dlake na trbuhu gore — suzdrži ga Mikiša i promjeri ga od glave do pete.

Ivošić mu ispriповjedi sve isprekidano, plačljivo, a Mikiša ga presiječe:

— Gubo jedna! Ti se bojiš živa čovjeka — pa k tome Ózota, čim si ga ugledao oboružana nožem. Teci k Ruži da ti srce ne padne u hlače i pohiti prema drumu kao vjetar.

Mikiša kao ranjeni lav preskoči gromaču, ščepa za zatiljak Ózota i strese ga ko praznu vreću. Čuo se zadušljivi krik Ózota.

— Gospodaru, neću nikad više, tako mi svete Bogorodice, daruj mi život!

Ózot bijaše već zaklao jalovku i u tili čas bio bi je odnio da nije bilo Mikiše. Ovaj ga je ščepao čvrsto za vrat, išarao ga i izružio modricama, pa proturao kroz šikarje do staze, a on sam naprtio na leđa jalovku i tjerao Ózota pred sobom:

— I ove hulje gladuše drže se nas kao priljepak stijene. Nije im dosta da nam rastrovaše more, već im se prohtjelo da se i mesom našim mrse. Znat ćeš, dobri prijatelju, za Porožinu i Mikišu, ako Bog da! — i mlatio dalje šakama po Ózotu, dok nije prispio do finacijalnog stražara. Ovaj gleda i u duši se smije Mikiši, pa mu priskoči u pomoć.

— Čekaj da ga svežemo!

— Čemu? Ta nije pseto.

— Da ga odvedemo na sud u grad poradi krađe!

— Ne, prijatelju; Mikiša nije tako kratke pameti. Sud bi i mene zatvorio u ime snošljivosti i prijateljstva, da bude zadovoljštine, jedino zbog toga što sam ga — evo — ovako pohvalio za njegovo junačko djelo. Sud je, brate, za lijene, mlitave, mlohove, koji si ne mogu ili ne znadu sami pomoći, a ne za mene koji nemam druge pomoći nego, evo, što izbijem s ovo deset nokata! — i lupi šakom opet po Ózotu — ja znadem da sebi sam krojim pravicu.

— Zar ne, prijatelju, da nećeš više na kraj u Porožini?! — govorio je dalje Ózotu, tjerajući ga pred sobom.

— Gospodaru, oprosti, nikad neću više — odgovori Ózot, kome je duša na koncu visila i, pokunjen kao prebijeno pseto, došao do obale, ulovio se za užu, pritegnuo k sebi konop i bacio se potrbuške na lađu.

Ózoti rogozorili, proklinjali, galamili, ali su dobro znali da ih možda što gore čeka. Njima su bile dobro znane takve i slične zgode na Susku, po Dalmaciji, gdje su im sjekli s lisične da ne mogu privezati lađe na kopnu i čim začuše da im Mikiša gromko ori:

— Odvežite konope, drukčije, drukčije ću sjeći!

Brundajući i proklinjući, prijeteci i grozeći, dizaše jedan za drugim sidra i odaljivali se u debelo more, valjajući se u valovlju jugovine.

Mikiša pregleda ovcu, raširi joj uho i, prepoznav po belegu gospodara, dozva k sebi Ivošića koji stajaše kao učavljjen kod Ruže:

— Oduzi, Dumiću, jalovku kumu Veljčiću; ova križulja njegov je beleg i kaži mu da mi za moj trud pripada četvrtica. Tebi će dati jetra i utrobu i minut će te strah. Valjda se nećeš bojati da ti je orlovi ne raznesu?

— Mikišo! — ozva se žalno Ruža — svaki je sebi gospodar i ne treba da tako preganjaš i navaljuješ na moga muža. Tko da se ne boji oružana čovjeka?

Mikiša gleda u Ružu, koja sjedi na zemlji, gleda u onaj skladan struk, u crvene napola otkrite čarape, uznemiri se, ali, pogledav je oštro u velike oči, reče:

— Ružo draga, pravo je da braniš muža, ali ne bi bilo zgorega da je u njemu malo više krvi, malo više muškoga lica. Ta svi smo se rodili da i za obraz ginemo. Što vuk u čeljusti ugrabi, a hajduk pred sobom goni, ne čeka, no bježi. Da bi svi onako bježali pred Čozotom kao tvoj junački muž, kamo bi dospjeli, u more bi nas prognali da nas ribe na kusove dijele!

Ruža obori glavu, bojala se onog pronicavog pogleda i zapleteno odgovori:

— Pa zašto da baš Ivošić tuđe spašava?

— Ne budali, Ružo, majčine ti hrane! Kad blišnjega brani, sebe brani. Kad ti već vile k očima dođu, a zublja do nokata dogori, slabo ti pomaže »kuku — lele!«... Braneci Veljčićeve ovce, branio sam sebe, jer ako bi sve pustili, ne bi niti ti sigurna bila.

Ruža pokunjena zamukne i udubi se u misli što su je trzale više no nevolja U sebi prizna da u Ivošića nema srčanosti ni odvažnosti, a time ni prave volje za rad, ali što sama nabrala, ti i sama nosila!

Mikiša ode s financijalnim stražarom put Manastira i putem mu nešto kopkalo u duši, nešto jošte neizvjesna, ali duboko zasegla u njegovo srce. Nije mogao na laku ruku zaboraviti Ruže i nakon duge stanke okrene se financijalnom stražaru i reče:

— Onome dečku Ivošiću treba škola života. Šteta, vječna šteta tog dječaka, bijaše razmažen u gradu — ja ću ga spasiti.

— Kako? — upita znatiželjno stražar.

— Lako. Poslat ću ga u svijet da se provjetri i probudi od mrtvila.

Ruža bijaše toga dana nevesela i nije ni riječi progovorila s Dumićem koji je obilato večerao na račun ukradene ovce, jer ga pošteni seljak Veljčić bogato nadario mesom. Tek je nešto okusila jalovke i legla umorna na krevet.

III.

Zimu mladenci prokuburili u pravoj nestašici. Maslina ne bijaše urodila; šuma se slabo sjekla jer je zima bila kišovita i hladna. Morali su više puta uteći se Mikiši da im posudi malene svote. Dumić od silne nevolje i oskudice postajao sve ljeniji i tromiji. Zaslužio bi gdjejkoji banić¹ berući lišće za ovce. Ruža zasadila buhač, no i taj slabo procvao. Prošla zima i nadošao svibanj. Ivošić ode s Mikišom na sardelje, ali i tu bio slabe sreće. More kao otrovano, sardelja kroz cijeli svibanj i lipanj malo, a lokarde ni za lijek.

¹ Banić je desetica, deset novčića; tako obično zovu novac na Cresu, a potječe zacijelo od »banova novca« (napomena autora).

Vedra je noć. Zvijezde plamsaju na svodu nebeskom kao piknjaste igle. Barčica se ljulja na nestašnom povjetarcu. Ivošić leži potrbuške na palubi, a Mikiša srče lulu na krmi i odbija dimove. Oboje straže da im dupini ne izjedu ribe i ne rastrgaju mreže.

— Kuda brodiš, Dumiću, svojim mislima? — nagovori Mikiša Ivoševića.

— Kuda? — odgovori Ivošić. — Kud i vjetar!... Ne da se živjeti na ovom vražjem svijetu! Ni otkud ništa, kao da je sve proklet!

— Pa pravo kažeš! — odgovori Mikiša. — Kažu ljudi da je sveti Gaude, biskup osorski (na čast mu bilo!), prokleo zmije otrovnice na Osorščici i da ih od onda više nema. Nema njih, a nema ni drugoga. Zbog toga, kažem ti, Dumiću, i štakori bježe s garišta. Znam ja tvoju nevolju, no, ja u tvojim godinama ne bih kukao ni očajao, već bi dalje segnuo.

— Kamo, pobogu brate? — zapita čemerno Ivošić.

— U svijet — odgovori mu odrešito Mikiša. — U široki božji svijet da protegneš zaspale mišice! Možda i nevolja sve promijeni, a potreba očiju nema! Čovjek ozbiljan, domišljat i razuman, snađe se svuda.

— Da sam sâm, lako bi bilo, ali... — odgovori Dumić tiho.

— Šta će ti žena? — pretrgne ga Mikiša. — Ugledaj se u druge koji ostavljaju ženu i djecu i idu trbuhom za kruhom, da sebe i obitelj prehrane. Znam te ja, ti si se u gradu pogospodio. Ti malogradski gospodari, ili na kraju, ili na moru, prava su naša kuga; kao naša domaća groznica slabe i kvare naše mlade snage. Ti si, Dumiću, olijenio u mladim godinama, obuzela te plijesan kao sir i ostavio si da ti ta plijesan glođe mlade kosti. Sada ne čutiš niti biča koji te bičuje, ne vidiš bijede i nevolje i gnjiješ dalje u svojoj truleži, pa gotovo čekaš da te u tvojim godinama žena hrani. Ali, čovječe, mlad si i zdrav, pa ako ima u tebi dva prsta ljudskoga obraza, morao bi oćutjeti i stid!

— Ali, kamo ću ja kad ništa ne znam, no zemlju grepsti?! — odgovori mu snuždeno Ivošić.

Mikiša se približi k Ivošiću, sjedne na prednju klupu i nastavi:

— Svatko treba da prođe kroz sito i rešeto. — Svatko mora da prouči školu života, koju mora potražiti u svijetu ako je ne nađe u blizini rođenoga kućišta. I ja sam se rodio siromakom; sve je na suncu što mi je ostavio pokojni otac, a znani su svima i dugovi koje sam isplatio. Već u ranoj mladosti otišao sam na more i prošao širokim svijetom, ali kao zatvoren u staklenki, da sve gledam, ali da se ničega ne dodirnem. Životario sam lijeno, tromo, kao i ti, Dumiću, u gradu. Krao sam Bogu dane, gladovao sam i gnjio u dosadi. Dosadio mi na kraju kraja taj život bez cilja, to skućeno ropstvo i ostadoh na suhom kopnu, tisuće milja od rođene kuće. Tada sam tek uvidio da se oslobađam svakog skrbištva, svake nenaravne spone, pa ako i služim, služim sam sebi, bijah jedino rob svoga rada i svoje muke. Pade mi mrena s očiju, nestade magle i rasao sam sve više u svojoj spoznaji da nijesam više onaj crv koji puže i gmiže, nego da sam čovjek, onaj čovjek koji je rođen na sliku i priliku božju.

— Ali, nijesam ja takve naravi — odvrati bojažljivo Ivošić.

— I ja sam bio takav, kao ti. Isprva mi se činilo da će me nestati u silnom šumu i metežu svjetine, da ću se utopiti u toj bujici, ali se čovjek brzo snađe. Ja sam išao tom bujicom onako isto kao kap vode na rijeci, prelijevao sam se iz vala u val i plovio tom strujom. Radio sam ono isto što je radilo na stotine i hiljade krštenih duša oko mene. Latio sam se zuba i motike, krćio zemlju, provaljivao studeni kamen, krhao gudure dinamitom i ravnao sam površinu zemaljske kore na koju su postavljali grede, a na ove duge željezne prutove. Domala sam ugledao na svoje oči kako ona neman s paklenim svjetlom na pročelju juri u noći kroz prašumu na tvrdoj posteljici što sam joj je ja sterao. Prošla je dalje u

nevid kroz dugi red radnika koji ju je pozdravljao znojnim čelom kao novu svetinju, kao svoju spasiteljicu, kao neku novu nepojmljivu vjeru. To bijaše prva pruga transatlantske željeznice, koja veže dva najveća mora. Nije mi bilo dosta, sve u meni kopkalo i nukalo me da dalje kročim, i pošao sam stazom koju mi pokazivahu ona neman, ali se ustavih pri prvom velikom dimnjaku. Uđoh i ponudih svoje mišice, svoja pleća i svoje žuljeve. Grabio sam crni ugalj i sipao sam taj kruh, kako oni kazivahu, u nezasitno zjalo uvijek gladne lomače koja je svojom sapom tjerala velike strojeve. Mašina je mijesila, kao što naše žene kvas, željezo, čelik, i rigala nove prutove, tračnice, da dalje okuju tvrdu zemaljsku koru kao bačvu obručima. Uživao sam, naslađivao sam se u radu, jer mi se pričinjalo da je sve plod mojih mišica, mojih žuljeva, da sam ja sve uradio, ne za svoju korist, nego za blagostanje, život i napredak budućnosti i čutio sam se čovjekom, ponosnim na svoje zvanje. Dumiću, koji te škole izučio nije, ne zna što je život, ma se rodio i sto puta. Tu školu i ti trebaš!

— Pri svemu tomu mora čovjek i da zasluži, mora da ima i svoje koristi — opazi Ivošić.

— U tome igra svoje kolo sreća, moj Dumiću — nastavi Mikiša. — Ja se nisam obogatio, ali sam prilično prištedio, a to je dosta za naše prilike. Kad je ono kod nas vina urodilo, mi smo se u umišljenom obilju kruha gladni opijali našom crvenikom. Nismo mogli smoći kamate našim kamatnicima, dapače, zagrezli smo sve više u dug i tako smo hranili kamatnike i gladnu vlastelu tuđe krvi svojim znojem i svojim žuljevima. Ta nas vlastela još jače pritisnula i gonila pred sobom, ne kao rajju, već kao marvu! Otkada nam je filoksera uništila vinograde, selimo se u Ameriku i ta nas je nesreća pameti naučila. Mi sada bez vina pri svome siromaštvu ne samo da otplaćujemo dugove nego nas većina prištedi novaca za starost, a neki uistinu i obogate. Zato bježi i ti, Dumiću, u svijet, idi, pa se vrati kao čovjek!

— Svakako, Mikiša, nije ti do rođena kamenal! — reče mu Ivošić nažimajući licem.

— U zlato ti se okovala, Dumiću! — odgovori mu Mikiša. — Svud je doći, ali treba doma doći, kažu naši stari. Ta će te želja morit vijekom. Kad budeš gledao u žarko sunce koje ovdje prži i peče, a u svijetu ogrijava i oživljuje, gorit će ti duša od čežnje za domom, a u toj čežnji pregnut ćeš bolje na rad. Sladak će ti biti krušac koji ćeš zaslužiti znojem na licu, meka će ti biti postelja, pa bila i tvrda. No, ne nadaj se, Dumiću, bogatstvu! I ne znajući, štedjet ćeš. Držat ćeš se svakoga, ali po onoj staroj »staroj kao braća, a tobolci kao krvnici«. — Ovdje se mučiš kao živina, a u svijetu radiš kao čovjek! U tom božjem svijetu nećeš oćutjeti svojih tvrdih žuljeva, tvoja stara rana će zarasti laganom krasticom, koja će nevidice nestati kao ona mrena s tvojih očiju, a pod njom će nastati nova mlada i glatka koža, koja neće više trpjeti stare čvoraste žuljeve. Kad budeš proučio čitavu tu školu, vrati se kući kao zreo i preporođen čovjek!

Ivošić previo ruke na prsa, kao da nešto razmišlja, i bulji pred sebe. Iza duge stanke se oglasi:

— Ja bih rado u svijet, ali nema para!

— Znao sam ja, moj Dumiću, da ću te spasiti u pravo doba. Lako za pare! Za putni trošak nađe se onako kao što se skuca za pokrov mrtvacu. Priskrbit ću ti ja sve, dat ću ti dobrih preporuka. Spremi se što prije, jer parobrod odlazi iz Rijeke oko petnaestoga svakog mjeseca.

U takvu razgovoru i zora svanula na istoku i zabijelila vrhunac otoka Cresa. Mikiša zaveru prama obali, a Dumić ulovi bačvicu koja drži mrežu kosovito na moru; spremi si dro, a onda i mrežu i bačvicu, ali bio slabe sreće. Ulovio samo do dvije stotine sardelja, od kojih ide tri dijela Mikiši, a jedan dio Ivošiću. Snuždio se Ivošić i izjadao se Mikiši:

Ante Tentor: Na udaru bure

— Nema te nema ovdje života! Pravo si ti govorio. U svijet treba, u Ameriku, bud kamo, samo da se živi.

IV.

Kad je Ruža doznala da Mikiša nagovara Ivošića da ide u Ameriku, navali na njega ljuti-
to:

— Šta se ti prtiš u moje poslove? Zašto mi tjeraš muža iz kuće?

— Za tvoje dobro, ne za moje, Ružo, — odgovorio joj Mikiša. — Promisli samo šta te
čeka ove zime. Ti ne vidiš, ili nećeš da vidiš svoje prave golotinje. Komarcu izvuci nogu,
eto ti i crijeva na vidjelo!

Ruža se okameni; ona do tada još nije vidjela Mikišu ozbiljna i srdita. A Mikiša ponudio
Ivošiću za put tri stotine forinti. Nije ga ni pozdravila, nego se udaljila brzim koracima
da ne vidi da plače. Dugo vremena nije imala mira, jadikovala dan i noć, naricala za svo-
jim Dumićem i tjerala svakoga koji bi je mirio od sebe. No, na koncu se ipak umirila. Naj-
ljuciji prizori toga rastanka odigravali se u mojoj rođenoj kući pred mojom majkom, koja
je majčinskom njegovom tetošila rastuženu Ružu, koja osta nekoliko dana iza Ivoševića od-
laska u gradu, ali se brzo vrati u Dragožetiće.

U Dragožetićima živjela je Ruža skromno u svom siromaštvu, sakrivala se pred svima.
Krivila je sama sebe, kao da je ona kriva svome jadu i čemeru. Prošla dva mjeseca, a od
Dumića ni glasa! A drugi, koji su s njim otputovali, već se javili. Tek četvrti mjesec primi
pismo koje joj pop morao tri puta pročitati, a ona ga naizust ponavljala:

Draga ženo!

Zdrav sam i radim na željeznici. Šaljem ti pet šterlina, da priskrbiš potrebu za zimu. Ono
što ti ostane podaj na račun Mikiši, koga lijepo pozdravi! Budi zdrava i poštena i po-
zdravi sve! Pozdravlja te

tvoj Dumić.

To ju je pisamce uvelike razveselilo. Mikiša je dalje tjerao svoj zanat, kriomčario što je
više mogao. Bio uvijek dobre sreće i srećno izmakao financijalnoj straži, koja je na nj pa-
zila okom i skokom. Živio je sa staricom majkom Uršom, koja je Ružu voljela i zvala je
više puta k sebi da joj pomogne u kući. Urša je bila dobra starica, sveta žena, koja je pro-
boravila svoje stare dane više u crkvi nego u kući. Mikiša je bio poznati ženskar i počeo
pomno pratiti svaki korak Ružin, vrebao je zgodu da je nađe samu, da okoliši oko nje, ali
mu se ta zgodu nije pružala jer ga je Ruža izbjegavala. Tek iza odlaska Ivošićeva Mikiša
je opazio da onaj nutarnji nemir u njemu sve više raste. Možda je ta klica još i prije Du-
mićeva odlaska tinjala u njegovu srcu, ali tražio je da se je otrese i zaboravi. Kad je vidio
njeno ozbiljno držanje, uozbilji se i on i upita je jednom:

— Još nisam nijednoga općinio očima, neću ni tebe valjda, Ružo! Zašto bježiš od mene?

Ruža nakrivi glavu, zaškilji okom i odleti kao vjeverica iz kuće, ostajući Mikiši dužna
odgovor i ne dođe dugo vremena k staroj Urši.

Dobije ona iza četiri mjeseca opet pismo od muža, s kojim joj je poslao šest šterlina hva-
leći se da ima posla na pretek i da mu sve ide od ruke jer je novi posao laglji i unosniji.

Prištedio je malu svotu, a zamalo se nada posve isplatiti Mikišu. Moli je dalje da mu piše da li je jošte na prodaju crkveno pašište za koje je pop nekada tražio tisuću forinti.

Dumiću, dakle, rastu zazubice za crkvenom ogradom, ćuti se pri novcu ili radi da toliko prištedi? Tako umovaše Ruža i polakomi se i ona. Pomirit će se ona s Mikišom i umoliti ga da joj priskrbi posla. I ovih šest šterlina preda Mikiši na dug. Odluči raditi sve dok ne isplati dug, a onda javiti Dumiću: »Dug je plaćen; ako imaš novaca za crkvenu ogradu, vrati se«. Ode k Urši, a bijaše baš i Mikiša kod kuće, pa im se izjada da nema nadnice i da je ubija dosada. Pogledavala je umolnim pogledom Mikišu kao da mu kaže: ti možeš, samo ako hoćeš. Mikiša upozna odmah pravu slabinu Ružinih jadikovki i reče joj:

— Čuj me, Ružo, ali slušaj da ne govorim u vjetar — i poozbilji se. — Ti možeš zaslužiti kod mene lijep novac, pače više od Dumića, ali treba uslova. Moraš mučati kao stijena, a lukava biti kao lisica!

— Kako to? — zapita lakomo Ruža.

— Lakom! Otpremio sam na Rijeku mnogo arbanaškog duhana i meni treba pouzdana i odvažna osoba koja bi mi taj duhan u više navrata s broda na kopno prenijela, i to na očigled finance. Bi li ti to mogla izvesti?

— Mikišo, prođi se đavoljeg posla, kako je to moguće? — odgovori Ruža.

— Moguće je sve na svijetu izvesti onome tko ima i zrno pameti u glave i koji je ozbiljne ćudi. Biraj, hoćeš ili nećeš, naći ću dosta za to djevojaka.

— Ruža gleda sad Uršu, sad Mikišu, susteže se, ali opet žao joj je dobre prilike.

— Ćemu sad toliko misliš? Dopane li posao drugoj, jadikovat ćeš opet da za te ne marim — opazi joj Urša.

— Ali, što bi rekao svijet da ja idem s Mikišom na Rijeku? — zapitala zbunjeno Ruža.

— Ne trebaš da ideš s Mikišom i da se njega držiš. Ta danas se ide na Rijeku i po kilu soli, samo da se krajcaru zasluži — opazi Urše.

— Ti ćeš mene tek izdaleka gledati i slušati moje zapovijedi. Ali, moraš biti stalna i sigurna.

— Pa, koliko bi zaslužila? — upita Ruža.

— Po dvije, tri forinte čisto na dan, ali drži sve u potaji — reče Mikiša, uzme kapu i ne čekajući odgovora, ode napolje znajući dobro da će Ruža pasti u njegovo krilo kao zrela jabuka.

Mikiša bijaše izveo pravo remek-djelo u kriomčarenju i kao gladno pseto oteo iz ćeljosti kost koju su drugi mislili oglodati. Financijalni stražar u Porožini povjerljivo ga više puta pitao za neki grćki trabakul (veća jedrenjaća na dva jarbola) »Ksenia« koji je morao prijeći kroz Porožinski kanal krcat ulja s doznakom na Rijeku. On se nevještini učini i odgovori da se propitao na parobrodu koji ga je dovezao na Rijeku, ali da nije mogao ništa doznati o grćkom brodu.

Mikiša, ne budi lijen, ode na Ilovik (maleni otok blizu Velikog Lošinja, na kojem je sigurna luka po svakom vjetru jer se ondje križaju vjetrovi) i tu doćeka »Kseniju«, na kojoj zbilja naće pet stotina oka arbanaškog duhana. Kapetan broda bijaše u neprilici kako da pokriomćari duhan i rado je vjerovao da su za njegov duhan doznale financijalne oblasti po kakvoj uhodi iz Dalmacije, ili ćak iz Albanije, i nije vidio ćasa da se riješi te brige. Mikiša za jeftinije novce kupi duhan i prenese ga s malenom laćdom, naoko ribareći, u Punta Križa, zadnji jućni rt otoka Cresa.

Na Rijeci pak najmi »brazzeru«, jedrenjaću na jedno jedro, od onih obićnih koje iz Malinske na Krku prevoze drva na Rijeku. Nakrca brod drvljem u Punta Križa i dovede duhan

i drva na Rijeku. Financijalne straže, koje vrve na gatu, nisu ni izdaleka pomislile da ta jedrenjača, koja im je svaki dan pred nosom, imade duhana. Trebalo je sada prenijeti duhan i drva na kopno.

Kad je Ruža čula o tolikom novcu i kad je vidjela da je Urša, ta svetica, nagovara, pristane i ode s Mikišom na Rijeku. U sebi je Ruža mislila: nevolja i na veće zlo navodi. Napokon, tko ne kriomčari?

Došav na Rijeku, Mikiša je doveo u neku staru kućerinu u starom gradu, »Gomili«, do crkvice sv. Baštijana, pokazujući joj ulice da ih upamti i da znade i sama naći tu kuću u kojoj su obično noćivali mornari. Izmjeri joj pas i pruži joj dugačke torbice pune duhana da je primjeri kako joj pristaju o bokovima. Tada je i Mikiša stao promatrati Ružu od glave do pete i divio se oblini oblika, skladnom struku, jedrini i svježini te mlade žene. Pomamno je kušao da popravlja položaj torbica na Ruži i premda se Ruža otimala, Mikiša je tješio:

— Ta neću te pojesti, moram da vidim da li ti pristaje i da li se štogod pozna.

Na Ruži ne bi nitko živ mogao opaziti da su joj bokovi pod svitama natrpani duhana. Ona je iste takve torbice, po Mikišinom naputku, natrpala krpama i nosila do broda krpe, a s broda torbice pune duhana i k tome na glavi košaru punu drva na kojoj je bilo nanižano pola drva, a druga polovica duhana. Ruža je na očigled financijalnog stražara nosila cijeli dan košaru, pretežno punu drvlja, a u zbilji punu duhana.

Ruža je vješto sve to izvađala, a krpe bi za njom nosio maleni dječčić s broda, zvan obično »mali«, s primjeričnim svežnjem drva. Ruža je nosila preko petnaest oka duhana.

Kad u samu mrklicu, istoj straži se činilo odviše čudnim da se ta djevojka toliko puta vraća s košarom po drva, približi joj se i udvarajući toj lijepoj ženi, htio je primiti za ruku da vidi što nosi. Ali se Ruža okosi:

— Pusti me na miru, jer ćeš inače oćutjeti čitavu košaru na glavi! — i kao da ima prečega posla, ode dalje svojim putem, a stražar, dobar čovjek, povjeruje njezinu prostodušju i pusti je.

Ruži se srce uzdrimalo i sva usopljena prisprije k Mikiši te mu sve ispriповjedi. Mikiša se od srca nasmije, pa joj reče:

— Da je na pasju, Ružo, nikad ne bi bilo vuka! — i primi je za pas od kojega bijahu otpale torbice i pritisne je k sebi.

Ruža se nije branila, već ga samo oštro pogledala u oči. Ona je ćutjela u sebi već toga časa neku promjenu, neku nuždu da je netko miluje i draga ili barem brani, a taj je bio Mikiša, komu je rado praštala i tu šalu.

Na brodu ostalo malo oka duhana, a to se na drugi način prenijelo. Posao je bio gotov. Išli su na večeru u neku gostionicu, rasvijetljenu plinom i lijepo uređenu, a došao je s njima i gospodar broda. Ruža je gospodski večerala i pila dosta domaćeg crvenog vina. Bili su zadovoljni svojim radom, a Mikiša hvalio Ružu koja se zadovoljno smješkala.

— Financijalni stražar na Porožini doćekao »Kseniju« misleći na gotov posao, no, ostao je siromah razočaran. »Izbjegla mu lijepa nagrada« — reče Mikiša, komu se oči titrale, zagrijane od vina.

Ruža se ćutjela razdraganom u tom novom svijetu i mislila nadaleko: da nije zaslužila ono svakidanje stradanje; da je mogla sasma lako upriličiti na drugi način svoj život; ćutjela je u sebi da je rođena na nešto bolje na svijetu i da ne treba stradati bez potrebe!

Iz gostionice pođoše u kavanu da čuju glazbu. Duga, široka dvorana bila je puna ljudi. Nađu i oni mjesto, pa sjednu. Igrao je glasovir, a na maloj pozornici pjevali »kupletiste«.

Bijaše to neka vrst internacionalnog orfeuma. Pjevačice pjevale u više jezika, a lakrdijaši glumili neke šaljive igre, a općinstvo odobravalo.

Ruža razumije malo i ništa, pa gleda u taj šareni svijet, koji uživa život u potpunoj nasladi, čudi se da se i žene smiju i zabavljaju i misle da je svima bolje nego njoj siroti.

Mikiša je računao s gospodarom »brazzere« duge račune, a onda se okrene k Ruži koja je kraj njega sjedila:

— Sad da i nas dvoje, Ružo, obračunamo.

Ruža bulji raskolačenim očima na pozornicu, niti ne čuje Mikiše. Divi se onim svijetlim, načipkanim odorama, onom gracioznom kretu dobro izvježbanih djevojaka, onom statkom i ljupkom smiješku, onom vragoljastom pogledu, onom zvonkom poljupcu koji začarava i omamljuje općinstvo što plješće. Ona je sama postala sve razdraženija, svaka joj žilica drhtala, ćutjela u sebi neku požudu da i ona radi onako, kao ona pjevačica, da i ona onako uživa i planduje. Mikiša se u srcu raduje i samo da sakrije pred gospodarom lađe svoje veselje, računao je na glas:

— Dva banića po oki duhana, banić po stotinu tašina, ali, što da u sitno računamo — reče i predade joj deset forinti.

— Sutra opet na posao, Ružo! — nastavi Mikiša. — Ići ćemo u Opatiju, pa u Crikvenicu, prodavati duhan konobarima koji prave za veliku gospu »extra-fein« smotke.

Ruža sjevne očima i gleda Mikišu tajnom radošću.

Na pozorište stupi pjevačica razgaljenih grudi s tamburicom u ruci. Pjevala je zvonko karišik slavonskih narodnih pjesama i pratila je izražaje pjesme razbludnim kretnjama tijela, skokom i plesom. Općinstvo, gotovo sve hrvatskoga jezika, burno plješće i pozdravlja pjevačicu.

Zvuci narodne pjesme prodirali su Ruži sve do srca. Grudi joj se nadimale, u njoj je sve drhturilo, ćutjela je u tom trenutku cijelu svježinu svoje neobuzdane mlade dobe, ćutjela u sebi žestoki poriv, pravu želju da srce melem života.

Mikiša zuri u Ružu, približi joj se do uha i tiho je upita:

— Što ti je? Što te je tako dirnulo?

Ruža nije ništa odgovorila, nego je zahvalnim pogledom uprla svoje oči u Mikišu koji joj je razdragan stiskao ruku i naslanjao se o gojno njeno bedro.

— Konobaru! Slatke rakije, rozolija! — pozva glasno Mikiša, da sakrije svoje stiske.

Popili su rakiju i kavu. Gospodar jedrenjače ode na brod a Ruža i Mikiša do one kućerine. Mikiša nije nikad u svom životu ćutio toliku razdraženost i napetost živaca. Kad dođe u usku ulicu staroga grada, privine Ružu k sebi čvrsto i strastveno:

— Čuj me, Ružo! — reče joj hrapavim glasom. — Ja već dulje vremena derem opanke oko tebe, ali sad si moja i bit ćeš moja do vijeka. Srkat ću te kao rosu i nositi u njedrima kao najdraže zlato!

Ruža se trgne... Mikišine riječi bijahu pravi plamen u goruće njezino srce... Ona mu odgovori tiho:

— Mikišo, tako ti zdravlja, što radiš?

— Što radim? — nastavi Mikiša sve većim zanosom. — Ta cijeli bih život dao za te! Ljubim te vruće, strastveno! Tvoj mladi život ne smije da vene!

Ulovio je čvrsto i ljubio njena drhtava usta. Ruža omamljena govorila:

— Mikišo, budi pametan, ta ja sam žena udata, poštena...

Dalje nije mogla, a Mikiša je još strastvenije ljubio.

U kasnu noć dođoše u kućerinu i izgubiše se u tamnom hodniku, u malenoj sobici u kojoj je slabo tinjala uljena svijeća.

V.

U nedjelju, na blagdan, dođe Ruža načičkana na misu s novim svilenim rupcem na glavi i s »veružicom« oko vrata, na kojoj je visjela debela medalja s kipom Bogorodice — sva u suhom zlatu... Svi zure u Ružu čudom, kako se preko noći pogospodila, ali ona svakomu resko odsiječe:

— Radi i imaj!

Stare bake za njom govore:

— Lako Ruži, dobiva novaca iz Amerike!

I tako Ruža u prvi mah ušutka lajave jezike, koji su mnogo dalje sizali. Ali ti oblaci sumnje bivahu sve gušći, jer su ljudi vidjeli da Ruža ide prečesto na Rijeku i navalice baš kad i Mikiša, a u kratko vrijeme nije nitko više sumnjao o odnošajima Ruže s Mikišom videći Mikišu da pohađa danju i noću Ružu u njezinoj vlastitoj kući. Opaki su jezici govorili glasno.

— Ruža je dobila drugoga muža, boljega od Dumića. — Ta više vrijedi Mikišin prst nego deset Ivošića.

Mikiša je bio od one kobne noći posvema osvojio Ružu, ulio u nju neki nov život, za kojim je čeznula, a njoj nije preostalo drugo nego da se poda svim nagnućem svoje mlade dobi u naručaj onoga, koji ju je toliko dragao, milovao i tetošio.

Na ove tanke godine od nevolje se i više radi, ponavljala je u sebi Ruža i išla slijepo za Mikišom u Opatiju, Crikvenicu, prodavajući mu duhan, dangubeći i smucajući se kojekuda uvijek uz Mikišu kao more uz obalu. Živjela je gospodski, debljala se i oblila, rumenila kao jabuka crvenika... Ljubavi, dakako, prama Dumiću naočigled je nestajalo kao voska prama ognju. Dumić nije više ni pisao, ni slao novaca, pa, i kako da šalje? Bilo je u Dragožetićima dobrih ljudi koji su i bez Marconijeva izuma javljali strelimice Dumiću što se događa u njegovoj domaji. Što se s njim zbivalo, nitko nije mogao nagađati. Doznalo se samo da je Dumić bio ostavio ono mjesto gdje je isprvice radio sa svojim suseljanim i da se povukao dalje, sam, samcat, snužden od sramote. Jedna jedina starica pala je žrtvom u tom preokretu, a to je bila stara Urša. U čistoći svoje kršćanske duše nije mogla trpjeti takve sramote, a nije bila, s druge strane, toli odvažna da ražali prkositoga i goropadnog Mikišu, zato je otresla sav svoj čemer na Ružu. Sastane je jednom na putu i pred svjetinom se okosi na nju:

— Praštala sam svima, praštala sam i zmiji pod kamenom, ali tebi ni na ovome ni na drugome svijetu neću oprostiti. Raskopala si mi kuću, nesramnice, ukrala si mi i pogubila sina, otrovnice!

Ruža sijevne očima, hoće da iz kože skoči od jada i odvrati joj:

— Ta vi ste me sami turnuli u tu propast, vi ste me nagnali da idem na Rijeku i da pomognem u grešnom činu vašemu sinu. Sad navaljujete na mene kao na kakvu stokuću!

— Da, da — mrmori zgrbljena starica udaljujući se od Ruže — žena koja ubezoči, ta za ljudski stid ne zna!

Trle Uršu stare godine, ali zadnji udarci srvali je posvema. Legne na krevet i ne usta više živa. Mikiše se turobno kosnula majčina smrt. Hodao je više sedmica pokunjeno, sve radio preko volje, dapače rijetko pohadao Ružu, ali znajući da je sam sebi kriv, uspokoji se. U to se vrijeme dočulo da je Ruža zanosila i bogme već dobrano bremenom pripreгла. U selu se nije ni o čem drugom govorilo nego o Ruži i isti pop iz propovjedaonice vikao na veliku sablazan, na smrtni grijeh, na pakao u ovom svijetu, na slabi izgled nišaneći na Ružu i Mikišu.

Mikiša bio pobjesnio zbog te javne sramote i u srcu snužden kazivao Ruži:

— Da Bog da svaka rđa na željezu počivala, mene se ti svi lajavi jezici ne dotakoše, ali, ako se branim, kako da se branim? Ružo, čuj me! Ovdje nam nema opstanka jer bi se moglo slučiti da mi dogori do nokata i bijes ga znao da kojemu ne očitam zasoljeno i papreno, pa bilo bi većega ruga, veće sramote. Hajdemo odavle! Drugdje sunce sije!

— Ja ću svuda s tobom, Mikišo, ali kuda ćemo — odgovori mu sažalno Ruža.

— Onamo preko mora, nadaleko, živjet ćemo u miru! Spremi se sutra u zoru, provest ćemo se lađom. Ja sam već sve udesio.

Ruža uvečer pospremila svoje stvari, pozdravila roditelje i sestre s kojima se nije baš previše družila jer su joj dosađivali vječnim prosjačenjem — bile su gole sirote — i reče da ide za neko vrijeme s Mikišom na put i da će se vratiti.

Mikiša nije spavao te noći, zato je i uranio na Porožinu u dobar komad noći. Razredio je sve u svojoj barčici, ukrcao mreže i drugo oruđe spremio pod palubu na prednjoj strani lađe, uzeo sa sobom i škrinju s kojom je obično putovao nadugo, pa promatrao nebo. Vedrina čista, bistra, zrak rijedak, svjež, zvijezde deblje no obično, sijevajući sjajno, titrajući po nebeskom svodu, a maleni mliječni oblacić postojano pokriva glavu Šiša brijega.

Mikiša poda ruku nadošloj Ruži, koja skoči u lađu, namrgodi čelo i reče zamišljeno:

— Nekako naginje na buru, ali što zato, bit će hladno i plovit će hitrije lađa.

— Samo da ne bude prehitro — odgovori Mikiša i pokaza joj mjesto na palubi gdje će sjesti i nastavi popravljajući joj konop:

— Drži čvrsto to uže da plavca ne lupa nosom o stijenu.

Mikiša u to vrijeme razredio užeta oko jedra, namjestio malo na prednjoj strani, skočio na suho i odvezao uže s kraja, stupio na krmu i dižući sidro udaljio se lađom od obale. Smjestio sve na svoje mjesto i okrenuo kormilo na stran, da mu se lađa naravna prema cilju, digne malo jedro i poda lisičinu Ruži, da je čvrsto drži.

— Tako, dok ti ne rečem da vežeš.

Lađa se micala, a more skladno rominjalo ispod lađe. Digne veliko jedro u sredini lađe, ustegne s juhe (valovlja), pa sjedne do kormila, da ravna lađom.

— Ružo, što Bog da, ali bit će danas vjetra s prvoga jutra!

— Valjda ne previše — odgovori u strahu Ruža.

— Bura, Ružo, bura! Bukarica se kesi, bit će juhe (valovlja). Sveži ti tu lisičinu za sušicom i dođi na krmu da pridržiš kormilo. Ulovio sam jednu ruku, ali nam je previše jedra. Ulovimo sve tri ruke da suzimo platno i da sigurnije jedrimo.

Mikiša spusti veliko jedro i suzi platno do najmanje mjere i digne opet do pola jarbola.

Zora je bila zabijelila sve vrhunce na otoku Cresu. Danilo se. Bura sve jače puše i bruji, more se uskomešalo, ćerdosalo i lupalo o bokove lađe, koja se ljuljala među valovima. Ovi su rasli i množili se.

— Ružo, propuhat će te do kosti; sjedni ili legni u jatu — vikao joj Mikiša na sav glas, da ga čuje, jer je šum vjetra zaglušivao cijeli okoliš. Lice mu je naduveno i rukavom košulje otire čelo što mu ga more škropi, ali se drži čvrsto kormila koje glasno drnda. Raskolaču je oči i čim vidi veći udar vjetra, spušta pomalo lisičinu jedra, ili kreće lađom na stranu, da mu otpuhne vjetar i isprazni prenaduveno jedro. Cilj mu je Crna Punta (rt), ali kad je bio na polovicu kanala, vidi da se ne može domaknuti cilja, pobjojao se da ostane kao rak na otoci, da prebije lađu i izgubi ludo život nuz obalu koja ne pruža nikakva zaklona ni utočište do predalekoga Rapca. U Porožinu vratiti se natrag ne može; ukopalo bi ga more. Toga radi odluči da promijeni pravac.

— U nuždi se medo i muhe hvata. Svakako ću uljesti u Plomin! — reče sam sobom i okrene koso prama Plominu.

Val se uzbrdio nad prednjom stranom lađe i prelio do dva barila mora u lađicu i prekrio je napola.

Ruža zine od užasa, izboči bolje oči i vidi da joj noge u moru plivaju. Prekrsti se i opet krsti, pa se pričepi na jedno mjesto pod palubu bacivši se na mreže i gleda prestrašeno u taj užas.

Mikiša svrće očima naokolo. Lađa mu se nešto bolje smjestila, jer da ga je drugi val onako zalio, nestalo bi njega i lađe u dubini Kvarnera. Viče, koliko mu grlo nosi, ali ga Ruža ne čuje i tek po migu razumijeva:

— Uzmi kablič i koliko možeš isprazni lađu.

Talasi se nahereli, bijesni ore. Vjetar sve jače duva i požiče, more na valove skače, a valovi se penju kao gore. Lađa se ruši i gruzi po tom mekom gorju, sad uvis, gotovo okomito, sad strmoglavo u nizinu. More se skorupi i riga pjenu kao bijesni pas. Sve jedan škropac, kao kiša sitna i ledena bije lice i pucketa kao grad. Zubi škrguću, a cijelo se tijelo tresu, dršće i stišće u se, da u sebi ni duše ne čuješ. Bura sve jače bruji, huče, zavija, huči i stenje kao bijesna ranjena zvijer, pa tjera dalje lađicu, lomatajući je sad desno, sad lijevo. Voda morska muklo glogoće o bokovima i na krmi, kao da će sirotu lađu sad, u tren, zagutati u svom zjalu. Konopi napeti gotovo da ne popucaju. Zviždaju i urliču na udaru bure, a lađa drma bokove, kao da će se u tili čas raspoloviti na pola. Osmerci kao prava kiša viju se u zraku, ne vidi se od silnoga škropca niti pet hvata daleko. Sunce u pomrčini probija slabo kao kroz maglu. Nije dugo potrajalo, a časovi pričinjaahu se vjekovima. Okolo lađe zakvrči, zaprhuta i odleti bijeli galeb, a Mikiši kao da se gora odvaljuje. Strši glavom prama nebu i govori sam sobom:

— Blizu smo.

Lađa uđe u plominski procijep, gdje bura nije harala tolikom snagom i na desnu stranu prikaza se gorostasna gudura, koja je strelimice oku odmicala poradi brzine kojom je lađa jurila. Lađa se zanjihavala, poskočila dalje i približavala se pobjedonosno gatu. Mikiša okrene kormilom na stranu, lađa se okrene, jedro osta prazno u križ i lađa stane.

Ruža ustane iz svog skrovišta, pogleda Mikišu koji je odavao na licu boju neisprana olova, naduven, išaran mozuljama od slane vode i vjetra. Mikiša baci na kopno uže mladomu mornaru koji je s kopna u njega zurio kao u kakvo čudo, jer mu se činilo nevjerovatnim da je preplonio Kvarner s onakvom lađicom po tolikom vjetru. Taj ga mornar upita radoznalo je li vjetra:

— Ha, nešto malo — odgovori običajnim mornarskim prezirom Mikiša.

Ruža protegne ukočene mišice, prekriži se opet i stupi na kopno. Mikiša ju je preporučio nekom svom znanцу, a on sam otputovao već istoga dana kopnom po svom poslu.

Čemu se nadao, obistinilo se. Rudokoplje u Karpanu kraj Labina oskudijevalo na brodovima za prijenos ugljena, a Mikiša vješt tomu poslu ponudi se za mešetara. Ravnateljstvo primi objeručke tu ponudu, pače ga stalno namjesti na ušću Raše u Tragetu da pripazi sam na ukrcavanje i priskrbi brodove. Plaća nije bila velika, jer Trifaljsko društvo ne slavi na darežljivosti, ali posao sam bijaše lagan, a on zasluživao mešetariju od brodova i ostalo mu dosta vremena da se bavi svojim poslovima.

Bio se najbolje namjestio u malenoj snažnoj kućici, uživao svoj blagi mir i blaženstvo s Ružom, kad iza dva mjeseca svoga boravka uvečer dođe k njemu oružnik i zapita:

— Jeste li vi Nikola Hrelja, zvan Mikiša, iz Dragožetića?

— Jesam! — odgovorio mu Mikiša, stalno ne nadajući se nikakvu zlu.

— Je li ovo Ruža Ivošić, žena Dumića Ivošića, rođena Ivančić.

— Jesam! — odgovori u strahu Ruža.

— Tad se ne varam. Vi, gospodine Hrelja, prijavljeni ste kotarskom sudu u Cresu da ste oteli od zakonite vlasti, koja pripada mužu, malodobnu jošte Ružu Ivošić i toga radi tuženi radi javnoga nasilja otmice i protiv vas je izdana tjeratica, progon i privremeni zatvor, dok bude potrajala istraga. A vama, ženo, naloženo je da se vratite u zavičaj pod prijatnom sile! To vam obima u ime zakona javljam, kako mi dužnost nalaže, i pozivljam vas, gospodine Hrelja, da me bezodvlačno slijedite, a vi, ženo, da prvom prilikom otputujete u svoj zavičaj — Dragožetiće na otoku Cresu.

Oružnik se ukoči, strogo gledajući oprezno na oboje.

— A ovome što ga pod srcem nosim? — opazi jecajući Ruža.

— I kojem sam ja otac i hranitelj! — nadoda stišćući pesnicu Mikiša.

— Oblasti su postavljene da nadziru nad redom, oblasti će se već pobrinuti da sve sprave u pravu kolotečinu. Sad nema vremena da o tome raspravljate, zapovijed je dana, ja je moram ovršiti — odgovori oružnik.

Mikišu srva taj suhi, drakonski, strogi postupak oružnika i ne odgovori više ni riječi, već ustane, pozdravi tiho Ružu i ode iz kuće, a za njime uzastopce išao oružnik s nabode-
nom puškom.

Ruža je cijelu noć provela u suzama, a ujutro otputovala prvim parobrodom put Cresa.

VI.

Mikiša bude osuđen zbog otmice na dva mjeseca teške tamnice, pa odsjedivši svoju kaznu, otputovao u Ameriku. Prijavili ga bili oružnici. Stvar bijaše uzvitala prašinu te ne bijaše moguće držati tajnom Mikišinu odsutnost, čovjeka nadaleko i naširoko poznata, a i Ružino ime udariše na veliko zvono, tako da oružnicima iza mjeseca dana njene odsutnosti nije preostalo drugo no prijava na sud. Mikišino samoljublje, njegov ponos, pa njegova preuzetnost bijahu previše uvrijeđeni.

Mikiša se nije mogao vratiti u Dragožetiće, da bude svakomu na ruglo, pa je otišao u svijet. Boljelo ga svakako što ne može izdašno da pomogne Ruži, ali u dobroj nakani, da popravi svoje zlo, zaluta u svijet. Niti Ruža nije išla u Dragožetiće, već ostala u gradu Cresu i našla utočište kod svoje majke koja svojom običnom dobrohotnošću primi tu Magdalenu pokornicu. Čuo sam za nekakve nesuglasice u obitelji, ali žene kao žene, krile su sve

tajne preda mnogom kao zmija noge. Znam samo da je izvan naše kuće rodila dijete, a mati da joj je pomogla, čim je samo mogla. Poslije toga nisam je vidio.

Pred dvije godine vraćao sam se kroz Trst na službu sa svojom ženom, koja mi iznenada na Cresu reče:

— Ja idem u pohode Lidiji. Poprati me do Via Donizzetti. Dođi i ti k njoj, doživjet ćeš pravo začuđenje.

Ja je čudom gledam: te blažene žene imadu uvijek štogod u pohrani. Lidija je prijateljica i vršnjakinja moje žene, a bila je udata za moga dobrog znanca Božidara Vukaševića iz Dalmacije. Poželio sam da vidim dobrog prijatelja kojega već dugi niz godina nisam imao prilike da vidim, i odem sa ženom u njegov stan.

Kad, eto ti pravog razočaranja! Vukaševićeva vrata otvori mi... Ruža, glavom Ruža, koja je bila dovilja maloga Krste. S djetetom u naručju šetala se hodnikom. U prvi mah je nisam prepoznao. Nosila je na sebi neku mješovitu odjeću furlansko-slavensku, a na glavi lepršao dugi, bijeli veo, učvršćen zlatnom pribadačom na gustoj plavoj kosi. Čuo sam stojeći pred vratima da pjeva neku talijansku »canzonettu« kao uspavanku debelom i zdravom djetetu. Govorila je s mojom ženom onu grubu talijanštinu što je govore nerođene Talijanke iz okoliša grada Trsta.

Kad me opazi za leđima moje žene, ukoči se, prepone, zastidi i ne htjede dalje govoriti. Sakrila se u obližnjoj sobi.

— Kako si, Božidare, došao do Ruže? — upitao sam prijatelja, pozdravivši se s njime.

— Ti me pitaš? — odgovori mi u čudu Vukašević. — Ta ja moram to jedino tebi zahvaliti. Pače, izvini me, da ti toga do sada učinio nisam, da ti nisam pisao. Vjerna je to djevojka, poštena i odana, kakve se samo u našim brdima nađe, prava naša sreća.

Ja se nisam mogao snaći i pogledao sam ženu, a ona prišapne Lidiji neka mi kaže što se bilo dogodilo.

— Nema većih okrutnika do vas, muškaraca, kad je žena u potrebi i kad se k vama utječe da od vas pomoć moli.

— To su stare vaše diple! — zateče je muž.

— Pa i tako je — nastavi meni Lidija — da smo se ja i vaša žena, koja je dobro znala za moju nepriliku, obratile vama ili mojem slatkome mužu da mi priskrbite dovilju, trebalo bi tisuću izvida i svjedodžaba poštenja i zdravlja, pa na koncu konca moj anđeo i ja bismo stradali bez pomoći. Rekli biste nam bili: »Ruža je puštenica, lakokrila, ostavila muža i planduje po svijetu, nije takva sluškinja za tebe«. A ja sam, naprotiv, objeručke prihvatila ponudu vaše sestre kad mi je preporučila Ružu, štíćenicu pokojne vaše majke. Učinila sam to bez okolišanja, bez vaših policijskih mjera, i eto je kod nas na opće naše zadovoljstvo. Mužu sam progovorila o tom kad sam se uvjerila o Ružinu poštenju, jer vama muškarcima treba sve predati gotovo na tanjuru i tako vas se tek može uvjeriti.

— I vi ste po staroj navadi učinili da se Ruža izrodila, jer čujem da čozotski pjeva djetetu, da je svrgla svoje narodne svite.

— Ne, brate! — umiješa se Božidar. — Ja se tome nisam opirao. Dijete se moje neće izroditi, pa nije neprilično da se već iz mladih nogu priuči ovome komedijaštvu, ovoj mimici; neće mu škoditi u životu. Viđam, na žalost, da nas priproste osvoje vrlo rado ta komedijaštva, jer prvi glumac, koji kod nas dobro zaglumi, svi mu povlađujemo: ja i ti i s nama najveći otadžbenici i rodoljubi. Ruža se uostalom vlada pristojno i dostojno, pa pravo veli moja žena da smo se namjerali na pravu sreću.

Uto dođe k nama iza dugog nećkanja Ruža, stasita, dobro zaobljena, živim rumenilom na licu, u čistom odijelu, bila je kao preobražena, pa je više naličila na Furlanku no na našu gorštakinju.

— Kako si se odijelila od dvaju muževa? — upitam je ja.

— Ta ja se nijesam odijelila! — odgovori mi u neprilici Ruža. — Ja nisam ostavila na cje-dilu ni jednoga ni drugoga, već sudbina. Zla sreća ukrala mi je obojicu, ali neće zadugo Dumića. Dumić će se vratiti, ako Bog da, zdrav i čil.

Ja je nepovjerljivo mjerim od glave do pete, ali ona nastavi vesela lica:

— Vi ne vjerujete; čitajte, pa ćete se osvjedočiti! — izvadi iz džepa dugi list, koji mi pre-da, i nastavi.

— Na svemu pak moram zahvaliti mome anđelu čuvaru, vašoj blagopokojnoj majci koja me k sebi primila kao svoju vlastitu kćer, kad su me svi progonili kao otjerano pseto.

Nisam je dalje slušao, već sam požudno čitao dugo pismo, koje doslovce glasi:

Ružo, ženo!

Ne misli da se tvoja sramota nije dotakla mojega poštenoga obraza, ne, ne misli, ženo, jer mi još obrazi gore od sramote i stida i bio bih kadar i dalje lutati po ovome nepoznatom svijetu kao izgubljena ovca bez cilja, bez sreće, bez pravoga života. Ne misli, Ružo, da ti se klanjam ili da ti praštam, ne, ženo! Pa, koliko me na to i nukao i prosio Mikiša, s kojim sam se nerado pomirio, jer ide za mojim stopama kao što prebijeno kuće ide za stopama svoga gospodara. Niti me je taj junak Mikiša predobio darovima, obećanjem, novcem, a daruje mi sve što ima pri sebi i što je ostavio u Dragožetićima. Sve daruje meni, jer ne može dati tebi. Ali, ja sam sve to odbio s dubokim prezirom poštena čovjeka i odbrusio sam mu u zube da se poštenje ne kupuje nikakvim blagom ovoga svijeta. Poradi toga sad sve daruje crkvi. Slobodno mu bilo, ja neću ništa njegova, pa makar umro skupa s tobom od crne gladi, ali, znaj da Mikiša neće takvom zadužbinom okajati svoga grijeha. Čuj me, Ružo! Bio bih kadar i pregoriti silnu ljubav, koju još uvijek ćutim pram tebi nedostojnoj, jer još uvijek u meni žeže isti plamen kao ono pod plominkom u Nedomišlju, pregorio bih sve i udrio glavom o zid ili iščupao iz prsiju onaj komad mesa što se srcem nazivlje, sve bih pregorio, velim ti, ženo, i istu smrt, i tvoju i moju, ali ne mogu, ne smijem pro-mučati, ne smijem preživjeti svetu poruku one blažene žene, tete Tončice (tako su nazi-vali moju majku), koja sada u raju počiva. Pisala mi je pred smrt pismo svojom rukom, da bi isti kamen proplakao, u kojem me moli i zaklinje svojim imenom da se s tobom pomirim i da joj to javim, da u miru u grob legne. Borio sam se u sebi dugo kao ranjena zvijer pred umorom. Moja je duša stajala med maljem i nakovalom. Neka strašna trzavi-ca mučila me danju i noći. Nisam znao, nisam se mogao odlučiti i borio sam se na smrt s neizvjesnošću, i u to dopane me gorka vijest da se teta Tončica preselila k Bogu. Ošinula me ta vijest kao grom iz vedra neba. Ćutio sam u sebi crnu nezahvalnost prama svetoj ženi, koja mi je bila milija nego rođena majka, koja me više ljubila nego svoju vlastitu dje-cu, i ta crna nezahvalnost razvratila je moju dušu. Ćuo sam glas u sebi koji mi je govorio: oduži joj se, da joj kosti u grobu počinu, i odlučio sam da se vratim svojoj nevrijednoj ženi. Rekao sam to Mikiši, kojega na tvoju i moju žalost dobro poznajem, Mikiši, koji u životu nije znao što je suza, a on je plakao od veselja i radosti kao nedužno dijete, pro-plakao je taj lakrdijaš koji je prezirao sve na svijetu, kojemu ništa nije bilo sveto, koji je sve izružio i napokon sam postao ruglom, jer ga kao šarlatana zmija ujela — on je lijevao debele suze. Ružo, ja ću se vratiti tebi do šest ili sedam mjeseci, kad dovršim posao što

Ante Tentor: Na udaru bure

sam ga na akord preuzeo s Mikišom. Znam da si dobro opskrbljena, pa poradi toga ti ne šaljem novaca, već te lijepo pozdravljam — i ufam se da ću ti s vremenom oprostiti.

Tvoj Dumić

Ja sam probljedio i gotovo se zabezaknuo od silnoga ganuća srca. I opet sam se u duši pomolio s Tomazeom, slatkoj, miloj, nezaboravnoj majci: »Duh je tvoj, majko, koji meni govori s visine nebeske...« Duh milosrđa i daleke, vječne harmonije.

Rječnik

akord – sporazum, pogodba; **posao na akord** – rad kada se radniku ne plaća nadnica, nego prema pogodbi, prema količini dovršenog posla i sl.

cvancika (prema njem. zwanzig – dvadeset) – dvadeset krajcara, sitni austrijski novac

ćerdosati – ćerdati, razasipati

Ćozot – stanovnik talijanskog mjesta Choggie (u blizini Venecije); Ćozoti su poznati ribari

extra-fein (njem.) – izuzetno fine, jako dobre

filoksera – trsov uš, bolest vinove loze

Gaude, sv. – sveti Gaudencije Osorski (?-1144.), biskup, isposnik, svetac zaštitnik grada Osora; prema legendi, isprosio je od Boga milost, da na otocima Cresu i Lošinju nema zmija otrovnica

gruh (njem. Grus) – šljunak, sitno smrvljeno kamenje

gružiti se – uranjati, utonuti, potopiti se

jata – koliba, kabina

kamatnik – kamatar, lihvar

karišik (tur.) – mješavina; glazbena kompozicija koja je sastavljena iz više različitih pjesama

kupletist – onaj koji pjeva kuplete, podrugljive pjesme kakve se izvode u varijeteima

kus – komad

lisičina – vezica za jedro, podigač jedra

mozulja – modrica, masnica

nakovalo – nakovanj

odčehnuti – otrgnuti, otkinuti

orfeum (grč.-lat.) – zabavište, lokal za zabavne, umjetnički bezvrijedne glazbene priredbe

plavca – lađica, brodić

plješiv – ćelav, gol

prljuša – oprljuša, jalova, neplodna pjeskovita zemlja

rozolija (tal.) – vrsta likera od ruže

rudina – livada, tratina

sardelja – srdela

slučiti se – dogoditi se

stokuća – blebetuša, ženska osoba koja obide sto kuća, te ogovara i slično

strahopočitanje – strahopoštovanje

šterlinka – sterling, funta, engleska novčanica

teci – trči, žuri

Tomazeo – Nikola Tomaseo Tomašić (1802-1874), talijanski jezikoslovac, novelist, esejist i političar rođen u Šibeniku; duhovni začetnik autonomaštva, iredentist, pisao je uglavnom na talijanskom jeziku i djelovao u Italiji; autobiografske Iskrice, iz kojih je citat, napisao je na talijanskom i na hrvatskom jeziku

učavljen – pribijen čavlima

usopljen – zadihan, zapuhan

veružica – lančić

Zaučkar – osoba koja živi iza Učke, Istranin; otok Cres u vrijeme dvojne monarhije bio je u austrijskom dijelu zemlje, zajedno s Istrom

zublja – baklja